

FARKLILAŞTIRAN VE AYRIŞTIRAN BİR MEKANİZMA OLARAK KENTLEŞME

Nail YILMAZ*

ÖZET

İlk dönem araştırmalarında kentleşme ile birlikte gelenekselden moderne doğru bir değişimin gerçekleşeceği vurgulanmış ve bu çerçevede, “kentsel bütünleşme” ve “kentsel uyum” önemli kavramlar olarak değerlendirilmiştir. Bu ilk dönemde kentleşmeden beklenen, çelişkisiz, düz çizgisel bir şekilde Aydınlanma'nın dolayısıyla modernitenin kalesi olacağıdır. Böylece kent hayatı geleneksel “doğal bağları” kırarak ve bireyi özel çıkarlarının, amaçlarının ve ihtiyaçlarının gerektirdiği burjuva toplumuna özgü ilişkilere yöneltecektir. Oysa günümüz kentleşmesi “doğal bağlar”ın kırılması bir tarafa onların yeniden üretilmesini zorunlu hale getirerek; toplumdaki duygusal-dayanışmacı bağları yeniden kentteki gündelik hayatın dinamosu yapmıştır. Sonuçta günümüz kenti, bir yandan duygusal-dayanışmacı “doğal bağlar”ı güçlendirirken bir yandan da bir ayrışmaya bir farklılaşmaya neden olmakta; çoğulculuğun, çeşitliliğin, bir arada yaşandığı bir yapının ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

ABSTRACT

Previous researches emphasized transition from tradition to modernization with urbanization. In this respect urban harmony and urban interpretation were considered as important concepts. At first period it was expected that cities were going to be center of intellectuality and modernization. As a result, it was expected that urban life was going to break up traditional human relations and turned into bourgeois type which based on selfish interests. However Today's urban life requires solidarity and sentimental traditional human relations as opposite to

expectations. Therefore Today's urban life requires solidaristic and sentimental human relations besides pluralistic and individual relations.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze toplumsal hayatın her aşamasında görülen bir olgu olarak göç, farklı nedenlere bağlı olarak gerçekleşmekte ve insanlık tarihinin seyrini derinden etkilemektedir. Değişik dönemlerde değişik nedenlere bağlı olarak yavaşlayan ve azalan bir seyir takip eden göç hareketleri, bazen de gerçekleşme nedenlerine bağlı olarak farklılıklar göstermekte; nedenlerinden biri ya da bir kaç diğelerine oranla görece öne geçerek önem kazanmaktadır. Günümüz göç olgusuna bu açıdan baktığımızda, ekonomik nedenlerin ön planda olduğu dikkat çekmektedir. Öyle ki, üretimin merkezini evden fabrikalara aktaran 19. yüzyıldaki sanayileşme hareketleri, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru kitlesel göçleri harekete geçirmiştir. Bu bakımdan çağdaş manada göç hareketleri için -sanayi devrimi ile başlamıştır- demek doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bu dönemde meydana gelen göç hareketlerinin en büyük özelliği, kitle hareketi biçiminde ortaya çıkması ve yukarıda da ifade edildiği gibi ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşmesidir. Kişiler ekonomik durumlarını iyileştirmek, sağlık, eğitim ve daha yüksek bir yaşama düzeyinin nimetlerinden yararlanmak için göç etmişlerdir. Tabii ki, bu dönemdeki göç olgusunun nedenleri arasında ekonomik nedenler dışında dini, siyasi, kültürel vb. farklı nedenlerden de söz etmek mümkündür. Dolayısıyla bu dönemdeki göç hareketlerini, sadece ekonomik nedenlere bağlı olarak açıklamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zaten göçün farklı nedenlere bağlı olarak gerçekleşmesi, göç olgusunun genel bir teorisini yapmayı da zorlaştırmaktadır. Ancak sanayileşme ile birlikte daha ziyade ekonomik karakterli göç hareketleri dikkat çekmektedir. Nitekim çağdaş göç teorilerinde de göçün en belirgin nedeni olarak ekonomik nedenler ön plana çıkarılmıştır. Bu teorilerin çoğu ise, E.G. Ravenstein'in bulgularından hareket etmektedirler.* Dolayısıyla çağdaş manada göç hareketlerinin en belirgin nedeni ekonomiktir denilebilir.

* Ravenstein, teknoloji ve ulaşımda görülen gelişmelerin göçleri arttırdığını belirtmekle birlikte, göç olgusunda ekonomik nedenlerin ağırlığını ilk defa açık ve seçik bir şekilde ortaya koymuştur. Ravenstein, “kötü ya da baskı yapıcı yasalar ağır vergiler, olumsuz

Göçün ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşmesinin konumuz açısından önemi ise, ekonomik nedenlere bağlı olarak meydana gelen göçlerin toplumun bütün kesimlerini içine alabilmesi ve kitlesel göçlere neden olmasıdır. Yani ekonomik nedenlere bağlı olarak kentlere yönelen kesimler, aynı nedene (ekonomik) bağlı olarak göç etmiş ya da ediyor olsalar da, toplumun farklı sosyal katmanlarından olabildikleri gibi; dini, kültürel, siyasal, etnik, ekonomik vb. bakımlardan da birbirlerinden oldukça farklı özellikler gösterebilmekte ve kitlesel olarak göç etmektedirler. Bu tür göç hareketleri ise, birbirlerinden farklı özellikler gösteren farklı grupların, aynı mekanı paylaşmaları ile sonuçlanmaktadır. Yani kent ortamı, genelde ortak adet ve geleneklerin hüküm sürdüğü; çoğunlukla aynı etnik köken ve dinsel-mezhepsel gruplara mensup; sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik olarak birbirlerine yakın kişilerin yaşadığı; durağan ve oldukça küçük yerleşim birimleri olarak dikkat çeken kırsal mekanların tersine, özellikle sanayileşme ile birlikte daha önce görülmemiş şekilde büyük, hareketli, farklı kültürlerin iç içe geçtiği, karmaşık yaşam alanları görüntüsüne bürünmüşlerdir. Dolayısıyla günümüz kentleri heterojen yapısıyla farklılığın ve çeşitliliğin bir arada yaşandığı fakat farklılaştırıcı ve ayırıştırıcı mekanlar olarak öne çıkmaktadırlar.

Bu makalede kentlerin farklılaştırıcı ve ayırıştırıcı özelliği ile bu özelliğin sonuçları üzerinde durulacaktır. Fakat kanaatimize göre bu tartışmaya geçmeden evvel kent-kentleşme kavramları ve kentleşme

---

iklim koşulları, kötü sosyal çevre ve hatta zorlamalar (esir ticareti, nakliye) göç akımlarına neden olmuşlar ve hala olmaktadır. Ancak bu akımların hiç biri, hacim olarak, pek çok insanda var olan ve maddi açıdan durumunu iyileştirmek arzusundan doğan göç akımıyla karşılaştırılmaz." demiştir. (Üner, 1986; s.366.) Sosyal modeller dışında göçle ilgili bazı ekonomik modeller de ileri sürülmüştür. Ancak bu modellerden en ilginç gelişmekte olan ülkeler (Türkiye gibi) açısından göçü açıklamaya çalıştığı için Michael Todaro tarafından ileri sürülen modeldir. Bu yaklaşım, göç edenlerin davranışları ile ilgili varsayım dayanamakta ve kentsel alanda gittikçe artan işsizliğe rağmen devam eden kır-kent göçünün, neden göç edenler açısından rasyonel bir ekonomik karar olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Todaro'ya göre bireyin kırdan kente göç edip-etmeme kararını iki temel ekonomik faktör belirlemektedir. Bunlardan ilki ve en önemli faktör, uzun süredir iktisatçılar tarafından da kabul edilen kır ve kent arasındaki gerçek ücret farklılığıdır. Kentsel alandaki işçiye ödenen ücret ile kırsal alanda vasıflı işçiye ödenen ücret arasındaki farklılık vardır. Göç kararını etkileyen ikinci faktör ise, kentlerde iş bulma olasılığının artmasıdır. Böylece Todaro'nun modelinde, kır-kent arasındaki ücret farkı ile kentsel bir iş bulma olarak özetleyebileceğimiz bu iki değişken kır-kent göçünün hacmini tayin eder. (Üner,1986; s.371.)

kuramlarında ele alınış biçimiyle farklılaşma ve ayrışma kavramları üzerinde durmak konunun anlaşılabilirliği bakımından fayda sağlayacaktır.

I. KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIDAN KENT VE KENTLEŞME

1. Kavramsal Açıdan Kent ve Kentleşme

Aslında "kent" ile ilgili değişik tanımlar ileri sürmek mümkündür. Ancak *Avrupa Kentsel Şartı*'nda kavram, "etimolojik olarak "kent", "citta" "cite" ve "ciudad" (latince kökü "civitas") sözcüğü, iki temel kavramı içerir: yapısal, arkeolojik, topografik ve kent planlama açısından insan topluluklarının bulunduğu bir mekan; ve Tereccani *Italien Ansiklopedisi*'ne göre ise, "**toplum hayatının temel çekirdeği ve karakteristiğini oluşturan tarihi ve yasal bir oluşum**" (Avrupa Kentsel Şartı ,1996; s. 6) olarak tanımlanmıştır.

Kentler, ilk ortaya çıkışlarından sanayi devrimine kadar çoğunlukla bir azınlık deneyimi olarak kalmış, sanayileşmeye kadar işlevsel ve yapı açısından çok az bir dönüşüm geçirmişlerdir. Sanayileşme ise, kentlerin hızla büyümesine ve bir olgu olarak kentleşmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yani çağdaş manada kentleşme, nüfus hareketleri ile birlikte ortaya çıkmıştır.

Şu halde kentleşme kavramını anlamlandırmaya çalışırsak kentleşme, dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatan bir kavram olarak ele alınabilir. Ancak kentleşme kavramı, sadece bir nüfus hareketi olarak algılanmamalıdır. Çünkü kentleşme olgusu bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Bu sebeple kentleşme tanımı yapılırken, nüfus hareketini ortaya çıkaran ekonomik ve toplumsal değişimlere de yer vermek gerekmektedir. Bu manada kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artmasını ve günümüzdeki kentlerin ortaya çıkmasını sağlayan toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere has değişikliklere neden olan bir nüfus birikimi sürecidir. (Keleş, 2002; ss.21-22) Yani günümüz dünyasında kentleşmenin derecesi, kentte yaşayan toplam nüfusun oranı ile ölçülemez. Çünkü kentler, toplumsal yaşam ve kişiler üzerinde oldukça farklı etkiler gösterebilmektedir. Diğer taraftan kentler yalnızca, büyük oranda iş ve yerleşim olanakları sunmanın ötesinde dünyanın en uzak

bölgelerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumundadır. (Wirth,2002; s. 78.)

Kent ve kentleşme kavramları ile ilgili bu özet bilgilerden sonra, günümüz kentinin özelliğini anlamak için ileri sürülen kuramsal yaklaşımlarda ele alınışı biçimiyle farklılaşma ve ayrışma kavramlarına genel olarak şöyle bir göz atmak yerinde olacaktır.

2. Kentleşme Kuramlarında Ele Alınış Biçimiyle Farklılaşma ve Ayrışma

Günümüz kent ve kentleşme olgusunu anlamak ve açıklamak için geliştirilen sosyal kuramların çoğunda, gerekçeler ve amaçlanan şey birbiri ile aynı olmasa da kentin farklılaştırıcı ve ayrıştırıcı özelliği üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu açıdan kentleşme kuramcılarının günümüz kentleşmesinin farklılaştırıcı ve ayrıştırıcı özelliğini kentleşmeyi anlamada ve açıklamada önemli birer faktör olarak değerlendirdiklerini ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Öyle ki, 20. yüzyıl kent olgusunu açıklamada öne çıkan sosyal kuramlarda, örneğin -çeşitli bakımlardan eleştirilere uğrasa da- kent ile ilgili yaklaşımlar arasında oldukça önemli bir yer teşkil eden ve çok yakın tarihlere kadar egemen görüş olarak kabul edilen Chicago sosyoloji okulunun yaklaşımında farklılaşma ve ayrışmanın önemi üzerinde durulmuştur.*

* Kent ile ilgili olarak Chicago okulunun birbiri ile bağlantılı olan iki görüşü dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, "ekolojik yaklaşım"dır. Bu yaklaşıma göre, ekolojik işlemler aracılığıyla fiziksel çevredeki bitki ve hayvan hayatı, söz konusu çevreye uyum sağlama modelleri sayesinde düzgün bir biçimde dağılırlar. Bu çıkış noktasını kente uygulayan R.E. Park'a göre, kent ayıklayan ve sınıflandıran büyük bir mekanizmaya benzer. Bu mekanizma, tam olarak anlaşılmayan bir şekilde belli bölgede ve belli çevrede yaşayacak en uygun bireyleri halkın bütünü içinden yanılmadan seçer. Genellikle sadece çağdaş toplumlardaki kentleşme ile ilgili olduğu düşünülen "ekolojik yaklaşım"a göre kentler biyolojik ekolojide görülen işlemlere benzetilebilecek yarışma, istila, saldırı ve birbirlerini izleme işlemleri aracılığıyla "doğal bölgelere" ayrılırlar. Bu işlemler çevredeki semt ve mahalleleri karakteristik özelliklerine göre "bölgelere ayırma" işini yönlendirir. Bu ayrışmaya göre, şehir merkezinde ticari kuruluşlar, iş ve eğlence yerleri yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Çevrede ise, daha çok ucuz daire ve kiralık odalardan oluşan sağlıklı yerleşim alanları vardır. Bu yerleşim alanlarının ötesinde ise, orta sınıf kenar mahallelerinin yer aldığı, işçi sınıfına ait bölgeler bulunmaktadır. (Giddens, 1993; ss. 98-99.)

Chicago okulunun kentle ilgili ikinci görüşü ise, Louis Wirth tarafından ortaya konulmuştur. Wirth, kentlerdeki yaşamın evrensel niteliklerini tanımak konusuna sahip

Kentleşme ile ilgili 1960'larda ortaya çıkan yaklaşımlarda da kentleşmenin neden olduğu farklılaştırıcı ve ayrışmaya işaret edilmiştir. Örneğin Manuel Castells, toplumun mekansal biçimi, gelişimi, mekanizmaları gibi konular üzerinde durmaktadır. Ona göre kentleri anlamamanın yolu mekansal biçimlerin nasıl oluştuklarını ve dönüştüklerini kavramak gerekmektedir. Kent ve mahallelerin mimari özellikleri ve planları, farklı sosyal gruplar arasındaki çatışma ve mücadeleleri yansıtır. Örneğin gökdelenler, kâr elde etme amacıyla yapılabildiği gibi teknoloji ve güven aracılığıyla kent üzerinde paranın gücünü sembolize ederler. Dahası bu dev binalar, kapitalizmin yükselme döneminin katedralleridir. (Akt.Güçlü, 2002; ss.11-12.)

Başka bir örnekte ise, yine farklılaşma kavramının önemi üzerinde durulmaktadır. "Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma" konuları üzerine yoğunlaşmış olan David Harvey'e göre, nüfusun büyük kentlerde giderek artan yoğunlaşması ile birlikte toplumsal farklılaşma da artmıştır.*

çıkarak "kentleşme bir yaşam biçimidir" görüşünü savunur. Wirth'ün düşüncesine göre, kentlerle ilgili olarak üç ana özellik öne çıkar. Bunlar nüfusun büyüklüğü, yoğunluğu ve heterojen oluşudur. Kentlerdeki insanlar birbirlerine çok yakın mekanlarda yaşamakla beraber çoğunlukla birbirlerini tanımazlar. İnsanların başkaları ile olan teması kısa ömürlü ve bölük-pörçük bir ilişkiye dayanır. Bu ilişkiler içsel bir tatminden ziyade çıkar üzerine kurulu; anonim değil kişisel ilişkilerdir. Birey manevi değerler, katılma ve yardımlaşma duygusu ve içinden gelen kendini ifade edebilme yetisi gibi özelliklerden soyutlanmıştır. Ekolojik görüşten hareketle kalabalık ve yoğun bir nüfusun, farklılaşan ve belirli özellikler kazanan bölgeler ortaya çıkarmasını kaçınılmaz bir son olarak kabul eden Wirth'e göre, bitki ve hayvanlarda olduğu gibi işlevlerin farklılaşması ile daha fazla sayıda birey nispeten ufak bölgelerde bir arada yaşama fırsatı bulmuştur. (Wirth, 2002; ss. 85-101.)

* Harvey'e göre toplumsal farklılaşmaya etki eden üç tür faktör vardır. Bunlar; "1- Sermaye ile emek arasındaki iktidar ilişkilerine dayanan temel etmen, 2-Kapitalizmin çelişkili ve evrimsel niteliğinin yarattığı ve (a) emeğin bölünmesi ve işlevlerde uzmanlaşma, (b) tüketim kalıpları ve yaşam biçimi, (c) yetke ilişkileri, (d) İdeolojik ve politik bilincin yönlendirilmiş izdüşümleri ve (e) devingenlik olanaklarına getirilen engeller ile tanımlanan çizgiler doğrultusunda toplumsal farklılaşmayı güçlendiren bir dizi ikincil etmen; 3- Daha önceki ya da coğrafi olarak ayrı, fakat bağımlı bir üretim biçimi içinde kurulmuş toplumsal ilişkileri yansıtan tortul etmenler;" dir. (Harvey, 2002; s.160.)

II. FARKLILAŞMA VE AYRIŞMA AÇISINDAN TÜRKİYE'DE KENTLEŞME

Genel olarak bakıldığında Türkiye’de kentleşmeye neden olan ilk gelişmeleri, yukarıda ortaya koyduğumuz göç teorisi çerçevesinde ele almamız mümkündür. Çünkü Türkiye’deki göç genel manada daha çok E.G. Ravenstein’in işaret ettiği gibi ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Öyle ki, “Türkiye’de kentleşme olgusunun gelişimi ve kurumlaşma girişimleri açısından 1950’ler önemli bir dönemdir. Toplumsal ve ekonomik yönleriyle kentleşme, Türkiye’de ilk kez varlığını ağır bir şekilde bu on yılda duyurmuştur.

Türkiye’deki iktidar çevrelerinin 1940’ların sonlarında başlayan ve batı ile yeniden bütünleşmeyi öngören girişimleri, hem ekonomik hem de siyasal anlamda sonuçlarını 1950’lerde vermiştir. 1930’larda başlayan devletçilik politikası 1950’lere girerken değiştirilmiş, liberal ekonomi politikası izlenmeye başlanmıştır. (Kartal, 1986; s.313.) Bu yeni dönemde devletçilik politikasının terk edilerek özel sektörün desteklenmesi ve bunun sonucu olarak da yeni teknolojilerin uygulanmaya başlanması ve tarımda görülen makineleşme, (Kırkpınar, 2001;s.260) kırdaki toplumsal yapının çözülmesini hızlandırarak hazırlıksız bir şekilde kente göçü yoğunlaştırmıştır. Bu bakımdan devletçilik politikasının terk edilmesi yanında, 1950’den itibaren hızlanan sanayileşme kırdan kente göçün başka bir nedeni olarak algılanabilir. Çünkü sanayi faaliyetleri genellikle kent merkezlerinde kurulmuş, buna karşılık köylerdeki nüfusun hızla artması daha da belirginleşmiştir. Öte yandan toprağın azlığı ve tarımda makineleşmenin sebep olduğu gizli işsizlik köy nüfusunun şehirlere akmasını sağlamıştır. Yani kentleşmede, kentler “çekme” (pull) köyler ise, “itme” (push) durumunda olmuştur. (Tümertekin, 1973; s.3.) Bu nedenlere eğitim-öğretim yapmak, kentin çekiciliği ya da zorunlu göç gibi nedenler de eklendiğinde kentleşme oranlarında hızlı bir artış gözlemlenmiştir.

Hızlı kentleşme ile birlikte “daha önce birbirlerinden yalıtılan merkez-çevre kültürleri arasındaki fiziksel ve psikolojik mesafe azalmış, ortak mekanları paylaşmaya başlayan merkez ve çevre kültürleri gündelik yaşamın çeşitli tüketim alanlarında birbirini kesmeye; farklı yaşam biçimleri kültürel alanda karşılaşmaya başlamış, piyasa güçlerinin ve bireyci ideolojilerin yaygınlaşması da yeni yaşam tarzlarının gelişmesine zemin hazırlamıştır.” (Robins, 1996; pp.61-68.)

Öyle ki, kent ortamı çok sayıda ferдин bir araya gelmesiyle oluşan büyük bir topluluğun yaşadığı bir alan olarak, fertler arasındaki ilişkileri geniş ölçüde etkilemiştir. Fertlerin sayısına bağlı olarak aralarındaki farklılaşma artmış; ekonomik ve sosyal statü, zevkler ve değerler gibi bir çok açıdan birbirlerinden ayrı gruplar oluşmuştur. Buna bağlı olarak kent ortamında toplumsal münasebetlerin karakteri de değişerek fertler arasındaki ilişki gayri şahsi, yüzeysel, geçici, kısa süreli ve parçalı olmaya başlamıştır. (Yörükhan, 1968; s.57.)

Kentle ilgili ilk dönem araştırmalarına bakıldığı zaman daha çok geleneksel-modern eksenine üzerine kurgulandıkları gözlemlenmektedir. Kente gelen kırsal kesim insanının giderek gelenekselden moderne doğru değişeceği vurgulanmış, bu çerçevede de, “kentsel bütünleşme” ve “kentsel uyum” önemli kavramlar olarak değerlendirilmiştir. (Güçlü, 2002; s.13) Bu ilk dönemde beklenen, kentin çelişkisiz, düz çizgisel bir şekilde Aydınlanma’nın dolayısıyla modernitenin kalesi olarak kabul edildiği görülmektedir. Marx bile pozitivist bir yaklaşımla kent hayatının insanı özgürleştirici, kendi kendine yetmeyi ve saygı duymayı öğretici yanlarıyla, aile bağları gibi bazı geleneksel “doğal bağları” kıracağını; bireyin özel çıkarlarının, amaçlarının ve ihtiyaçlarının gerektirdiği burjuva toplumuna özgü ilişkilere yöneleceğini beklemiştir. Oysa Aydınlanma’nın kente düşen gölgesi hiç de böyle olmamıştır. Günümüz kenti büyüdükçe “doğal bağlar”ın kırılması bir tarafa onların yeniden üretilmesini zorunlu hale getirerek; toplumdaki duygusal-dayanışmacı bağları yeniden kentteki gündelik hayatın dinamosu yapmıştır. (Sarıbay, 1996; ss.38-39.) Böylece kent, duygusal-dayanışmacı “doğal bağlar” ı güçlendirirken bir yandan da ayrışma ve farklılaşmaya neden olmakta; çoğulculuğun, çeşitliliğin, yan yana yaşandığı bir yapı meydana getirmektedir.

Türkiye’deki kentleşmeyi bu açıdan değerlendirdiğimizde yaşanan hızlı kentleşme, kentli nüfusun toplam nüfus içindeki payını sürekli arttırmıştır. Genel nüfusa oranla kentli nüfus 1950’de % 18.5, 1960’da % 25.1, 1970’de % 33.3, 1980’de % 45.4, 1990’da % 55.4, 2000’de ise, % 61.4 şeklinde gerçekleşmiştir. (Keleş, 2002; s.58.) Böylece başta kentlere geliş tarihi olmak üzere bağımsız bir çok değişkene bağlı olarak, Türkiye’nin bütün büyük kentlerinde bir kesimin dünyası, yaşantısı, yararlandıkları hizmet ölçüleri ile diğer kesimin ölçütleri arasında farklılıklar oluşmuştur. Dolayısıyla kentsel bölgelerde toplumsal ve

ekonomik niteliklerine göre çok sayıda ve değişik topluluklara rastlamak mümkündür. (Keleş, 1978; s.42.) Bu bakımdan 1950'lerde başlayan kentleşme sürecinde, 1990'lara gelindiğinde beklenen kentsel bütünleşmenin sağlanmadığı görülmektedir. Bu da kentleşmeye bakışta değişimlere neden olmaktadır. Çünkü bu süreç boyunca kentleşme, bütünleşmenin değil çoğulcu kültürün yeri olmaya başlamıştır. Günümüz kentleri heterojen, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı yaşam alanlarına dönüşmüştür. Bu yapı içinde tek bir kültürden bahsetmek yerine her bir kentlinin ya da kentli grubun kent algısının birbirinden farklı olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. (Güçlü, 2002; s.14) Yani kentleşme farklılaşmalara ve ayrışmalara neden olmuştur.

Kentleşmenin neden olduğu bu bölgesel farklılaşma, aynı zamanda devingenlik olanaklarını da sekteye uğratarak toplumsal ve ekonomik niteliklerine göre ayrılmış grupların kendi yapılarını koruyarak bu yapıyı tekrardan üretmelerine neden olabilmekte, grupsal ayrışmayı sürekli hale getirebilmektedir*. Yani göç ile birlikte gelişen ve zenginleşen kentsel ile ortaya çıkan bölgesel farklılaşma, birbirlerinden ayrılmış grupların sürekliliği ya da devamlılığı anlamını taşımaktadır. Öyle ki, eğitim fırsatlarına erişim olanaklarındaki farklılıklar –daha açık bir anlatımla, aileden, coğrafi komşuluk biriminden ve topluluktan, sınıftan ve kitle iletişiminden kaynaklanan deneyimler- pazar donanımının bir kuşaktan ötekine taşınmasını kolaylaştırmakta ve devingenlik olanaklarının belirgin biçimde kısıtlanmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla bölgesel farklılaşma birbirinden farklı yerel topluluklar üretmeye devam etmektedir. (Harvey, 2002; ss. 161-162.) Örneğin işçi sınıfının komşuluk birimleri, genellikle, işçi sınıfı içinde yer almayı doğrulayan değerlerle donanmış bireyler üretir; ve topluluğun bilinçsel, dilsel ve etik kotlarına olduğu gibi yerleşen bu değerler, bireylerin dünyayla ilişkilerinde kullandıkları kavramsal araçların bir

* Wirth'e göre kentleşme ile birlikte bir ölçüde nüfusun dengesiz dağılımının, bir ölçüde de toplumsal hareketliliğin sonucu olarak, genellikle grup üyeliğinin değişkenliği hızlıdır. Oturulan ve çalışılan yerin niteliği ile gelir-giderdeki değişkenlik, örgütleri bir arada tutma ve bunların yaşamasını sağlama, geliştirme ve üyelerinin birbirlerini tanımalarının sürekli olmasını sağlama oldukça zordur. Ancak yine de özellikle bireylerin bir seçim ya da olumlu etkileşim sonucundan daha çok, ırk, dil, gelir ve toplumsal konum açısından birbirlerinden ayrıldığı kent içindeki yerel alanlar için bu durumdan (devingenliğin engellenmesi) söz etmek mümkündür. (Wirth, 2002; s. 96.) Günümüz kentleşme şekli -kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru gerçekleşen toplu göçler,- kent içindeki yerel alanları çoğaltmış, devingenliği de sekteye uğratmıştır.

parçası durumuna gelir. Bu tür komşuluk birimleri. içinde yaşayan insanların temel ayırt edici özelliklerini biçimlendirir. (Harvey, 2002; ss.163-164.) Kaldı ki, köyler, kasabalar, şehirler veya mahalleler de kendine özgü yaşam biçimi üreten farklı kurumsal bileşimlerle tanımlanır. Yani her bir yerleşimdeki kurumların -formel ya da enformel- niteliğindeki farklılıkların derecesi, bir taraftan, birbirlerine daha çok bağlayıp benzetirken, diğer taraftan farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla bazı yerleşmeler, kendine özgü kurumları, ilişkileri ve yaşam biçimiyle çok farklı olabilmektedir. (Erder, 2002; s.28.) Bu bakımdan kentlerde görülen bölgesel farklılaşmalar, bu bölgelerin kendine has bazı özellikler geliştirmesine neden olabilmekte, dahası geliştirilen yapının yeniden üretilip, devamını sağlayabilmektedir.

Bölgesel farklılaşmanın neden olduğu topluluk (grup) bilinci, Türkiye'deki kentler açısından ele alındığında farklılaşan ve kendine has özellikler kazanan bölgelerin varlığı oldukça belirgindir. Fakat özellikle 1950'lerden sonraki göç hareketleri ile daha da çeşitlenmeye ve belirginleşmeye başlamıştır. Çünkü bu yıllara kadar, örneğin İstanbul'da yaşayanların kozmopolitan özellikleri genel olarak "kentlilik" platformunda birleşmekteyken ve kentteki çeşitlilik tarihsel mirasın kente taşıdığı "dinsel" mozağin farklılıkları olarak algılanırken, 1950'lerden sonra sayısal olarak büyük ve farklı nitelikler taşıyan göç hareketleri yeni bir ayrışmaya neden olmuştur. Balkanlar'dan ve Türkiye'nin farklı bölgelerinden değişik kültürel özelliklere sahip olan grupların göç etmesi ve özellikle de köylü göçü kentli-köylü ikilemini doğurmuştur. (Erder, 1996; s.11.) Yoğunlaşan göç hareketleriyle birlikte Türkiye'nin büyük kentlerinin periferik bölgelerinde, hemşehrilik bağlarına göre şekillenen gecekondu semtleri, kentin merkeziyle bütünleşemeyen "getto"lara dönüşmektedir. Bu durum kentin doğası gereği fonksiyonel farklılaşma gösteren çeşitli noktaları arasındaki kontrastları pekiştirmektedir. Merkez ile periferik bölgelerarası fark, bir tür iç ve dış karşıtlığa dönüşmektedir. Gecekondu bölgelerinden her biri, reel veya sembolik düzeyde, farklı bir kimliğe bürünüp kentin bütününden kopmaktadır. (Bilgin, Göneneli; 1996; ss. 49-50.) Böylece farklılaşan ve ayrışan bölgeler arasında gerilime dayalı bir ilişki biçimi gelişmektedir.

Kentsel farklılaşma ve ayrışma açısından üzerinde durulması gereken bir diğer husus da devletin 1980 sonrası konumu ile alakalıdır.

Bilindiği gibi 1980 öncesi Türk toplumunu tanımlayan en önemli öge, devletin güçlü konumudur. Öncelikle devlet, toplumsal ilişkilerin temel aktörü olarak siyasetin hem öznesi hem de nesnesi konumundadır. Ve en belirgin olarak rol oynadığı alanlardan biri toplumdaki sınıflar arası oynadığı roldür. Toplumdaki yeniden dağıtım mekanizmalarını elinde tutan devlet, toplumun birleştirici gücü rolünü oynamıştır. Devlet bu sayede toplumsal sınıfların hangisinin refah düzeyinin ne hızla geliştirileceğini de belirleyici bir konumda olmuştur. Öte yandan ekonominin teşvik mekanizmaları sayesinde hangi kent ve yörenin nasıl bir hızla gelişeceğini de belirleyebilecek konumdadır. Yani 1980 öncesinde zenginliğin ve fakirliğin kuralları belirleyen devlettir. 1980 sonrası dönemde ise devlet, toplumdaki sınıflar arası ilişkilerde hakem rolünü ve toplum içindeki uzlaşmanın devamı için çoğu kez alt sınıfların lehine müdahale etmeyi terk etmiştir. Devletin bu rolünü terk etmesi ile birlikte zaten gerçek ücretlerdeki düşüşlerle durumu iyice bozulan kitleler, dolaylı ücretlerinin bir kısmından da yoksun kalınca, Türk toplumunda daha önce görülmeyen bir gelir kutuplaşması ortaya çıkmıştır. Sonuçta zenginler ve yoksullar arasındaki gelir uçurumları ürkütücü boyutlara ulaşmış, daha da önemlisi zenginler ile yoksullar arasında şimdiye kadar görülmeyen ölçüde kültürel duvarlar örülmüştür. Bu gelişmeler ise, Türkiye'deki kentleşme süreçlerine çeyrek asır boyunca damgasını vuran sınıflar arası geniş tabanlı uzlaşmaları da sarsmıştır. Çünkü, 1980 öncesi kentsel rantların olabildiğince geniş toplum kesimleri arasında nasıl paylaştırılacağına ilişkin devlet politikası terk edilmiştir. Bu dönem kentleşmenin nasıl finanse edileceğine ilişkin kurallar yeniden belirlendiği kentsel ranttan pay almak isteyen çok sayıda aktör ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Böylece, 1980'li yılların Türkiye'sindeki kentleşmeye farklılaşma ya da çeşitlenme dinamikleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan ayrışma eğilimleri damgasını vurmuştur. Bu ayrışmada bir yanda kent çeperindeki yoksullar; arada bir yerlerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki arazilere gözlerini diken orta sınıflar; en prestijli alanlara ise üst sınıflar yerleşmiştir. (Pınarcıoğlu, Işık, 2001; ss. 32-36.) Hatta bu ayrışmalar sonucunda ortaya çıkan toplum kesimleri, çoğu bakımdan benzer özellikler gösterebilir de toplumsal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak kendi içerisinde de başka bir ayrışma ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu bakımdan kentte yaşayanların yaşadıkları mekanlara göre bir ayrışmaya tabi tutulması

yetersiz kalabilmektedir. Örneğin kentsel ayrışmanın “gecekondu”lar ve “gecekondu olmayanlar” şeklinde iki tabakaya ayrılması, kentteki tabakalaşmayı açıklamakta yetersiz olduğu görülmektedir. Gecekonduya yaşamayı seçen gruplar, kent içinde farklı bir toplumsal katman ya da, en azından “düşük statülü grup” özelliği gösterebilir de kendi aralarında katmanlaşmışlardır. (Erder, 1996; s. 289.)

Kentlere yönelen kırsal nüfusun neden olduğu bu genel ayrışma yani köylü-kentli ve zengin-yoksul ikilemi dışında ayrışmaya ve farklılaşmaya neden olan oldukça farklı nedenler vardır. Bunları, kadın hareketleri, çevre hareketleri, siyasi ve ideolojik hareketler, mesleki grupların hareketleri vb. kentsel hareketler şeklinde sıralamak ve çoğaltmak mümkündür. Ancak bu etkenlerin dışında ayrışma ve farklılaşmaya neden olan bazı temel faktörler vardır ki, bu faktörler kırsal kesimlerden kentlere yoğunlaşan göç hareketleriyle birlikte çeşitlenmiş ve daha da belirginleşmiştir.

Türkiye'deki kentlerde belirgin olarak ayrışmaya neden olan bu faktörlerden ilkinin hemşehrilik olduğu görülmektedir. Eski kimlik (hemşehrilik) yeni bir çerçeve içinde devam ettirilmekte ve semtlerde akraba kümelenmeleri şeklinde ortaya çıkarak kentsel mekanlarda yoğun olarak sürdürülmektedir. (Yazan, 1995; s. 73.) Kentleşmenin yoğun olduğu dönemlerde kente uyum sorunuyla karşılaşan bireyler, geldikleri yerlere (memleketlerine) göre hemşehri grupları oluşturmakta ve dernekleşerek örgütlenmektedirler. Ya da hemşehri ilişki ağları oluşturarak kendi içlerinde bütünleşirken aynı zamanda da bir ayrışmaya neden olmaktadır ve gecekondu alanlarında geldikleri yörenin adıyla anılan mahalleler oluşturmaktadırlar. (Tekeli, 1996; s. 24.) Oluşturulan bu yeni mahallelerdeki hemşehrilik bağları, başlangıçta yeni yurtlarını gurbet olarak gören aynı kökenden göçmenlerin kendi aralarındaki ilişkinin çerçevesini belirlemektedir. Aynı kökenden olmanın verdiği bilinç, o ortak kökeni paylaşmayan diğer kişilerden ayrışan bir kimlik oluşmasını sağlamaktadır. Hemşehrilik bağlarına dayanarak geliştirilen aidiyet, yeni yerleşilen kente uyumu kolaylaştırdığı gibi aile, akraba ve yöresel bağların zayıflamasını engellemekte; başka bir ifade ile gelenekle olan bağın devamını sağlamaktadır. Toplumsal katmanlaşmanın şekillenmesine de katkı sağlayan hemşehrilik bağları, kendine has toplumsal ve kültürel örgütlenme biçimlenmelerinin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

(Schüler, 1998, ss. 191-192.) Bu yeni yerleşim alanlarında kendine has kurum ve kurallar geliştiren halk kitleleri için hemşehrilik ilişkileri, bazen sorunları çözen bir ortam sağlarken, kimi zaman da aynı ilişki ağları, kentle ilgili talepleri ifade etmede mücadeleci veya çatışmacı biçimlere büründürebilmektedir. Diğer taraftan ise, bu çatışmacı nitelik zaman zaman geçici ilişkiler olmayıp yerleşik hale gelebilmektedir. (Erder, 2002; ss. 43-44.)

Kentsel ortamda ayrışmanın önemli nedeni olarak dikkat çeken önemli bir diğer etken de dinsel-mezhepsel farklılıklar olmaktadır. Genel olarak bakıldığında dinsel ayrımı, farklı dinlere mensup gruplar arasındaki ayrışma olarak ele almak mümkündür. Ancak kentlerin çoğunlukla belli bir dinin etkisi altında olduğu düşünülürse asıl ayrışmanın, aynı dine mensup Ortodoks gruplar ile heterodoks gruplar arasında yaşandığı dikkat çekmektedir. Örneğin Aleviler ile Sünni kesimler arasındaki ayrışmayı bu tür ayrışmalar olarak ele almak mümkündür. Çünkü Alevilik, Sünni İslam tarafından sürekli olarak horlanan, dışlanan ya da aşağılanan heterodoks gruplar olarak değerlendirildiği için tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak ayrışmanın bir nedeni olarak görülmüştür. Kentleşme ise, mekansal yakınlığı daha da arttırdığı için ayrışmaya neden olan dinsel yapının yeniden, ama daha belirgin bir şekilde üretilmesine devam etmiştir. Kaldı ki, bir çevre hareketi olarak gelişen Alevilik dolayısıyla da Aleviler, geleneksel yapıda ticari faaliyetlerden uzak kalmışlar, uğraşanları da Sünnîlerin bu alanlardaki hakimiyetini kabul etmişlerdir. Fakat zamanla ticaret ve esnaflığın zenginlik yaratan bir faaliyet olması Alevî benliğinin yeni ortam içinde canlanması beklentisinin, (Mardin, t.y.; ss. 136-137.) günümüzde -kentleşme ile birlikte- gerçekleşmeye başladığı görülmektedir. Böylece Aleviler, tarihte ilk defa, şimdiye kadar sadece kentli Sünnî Müslüman nüfusun tekelinde bulunan iş alanlarına ortak olmaya, kent tipi ekonomik faaliyetlere katılmak suretiyle her bir kent ve kasabanın geleneksel mahalli tabakalaşma sisteminde çatlaklar açarak, mevcut hiyerarşileri alt üst etmeye, kurulu düzeni zorlamaya dolayısıyla da Sünnîlerce bir tehdit olarak algılanmaya başlamışlardır. (Vergin, 2000; s. 83.) Bu durum Sünnîlerin Alevîlere yönelik önyargılarını, düşman imajına dönüştürerek bir çatışma ortamının doğmasına neden olmuştur. Öyle ki, eskiden ayrı bölgelerde yaşayan Aleviler ile Sünnîler arasında fazla bir sorunun yaşanmadığı, ancak köyden kente göç ile birlikte bu iki kesim arasındaki artan ilişkinin

sorunlara sebep olduğunu gözlemlemek mümkündür. Çünkü kentleşme ile birlikte iki kesim büyük bir ekonomik rekabet ortamına girmiştir. Örneğin Sivas, Elazığ, Malatya; Kahramanmaraş ve Çorum gibi küçük kentlerde yerli Sünnî nüfus, özellikle de geleneksel orta ve alt sınıflar geçim kaynaklarının artan nüfus tarafından tehdit edildiğini hissetmeye başlamışlardır. Sonuçta bu şehirler, Alevî ve Sünnî mahallelere bölünmüşlerdir. Gerçi heterojen göçmen nüfuslara sahip olan büyük şehirlerde çatışmaların sınırlı kaldığını söylemek mümkündür. (Bruinessen, 2001; s. 49.) Fakat son yıllardaki yoğun göçler, kentteki varoşlarda Alevî mahalleleri* ve Sünnî mahallelerinin kurulmasına, bu iki toplum kesimleri arasındaki ayrışmaların derinleşmesine neden olmuştur.

Alevi-Sünni farklılaşması ve ayrışması ile ilgili olarak ayrıca ifade etmek gerekirse, bu ayrışmada politik kutuplaşmaların da bir başka faktör olarak dikkatleri üzerine çektiği gözlemlenmektedir. Daha önce de işaret edildiği gibi kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşen göç, genellikle aynı bölge insanının aynı kentlerde aynı bölgelere yerleşmeleri ile sonuçlanmaktadır. Böylece oluşan dinsel-mezhepsel ayrışmaya (Alevi ve Sünni mahalleleri) bir de politik ayrışma katılmış olmaktadır. Öyle ki, 1970'lerde başlayan ve şiddetini arttıran politik kutuplaşma, Alevi-Sünni ayrışmasından faydalanma yoluna gitmiş ve dinsel-mezhepsel ayrışmaya bir de politik kutuplaşmayı katarak, durumu daha da zora sokmuştur. Geçmişin Alevi isyanlarını proto-komünist hareketler olarak tanımlayan sol, Alevileri doğal müttefiki olarak kabul etmiş ve Alevileri yanına çekmiştir. Buna karşılık diğer tarafta yer alan sağ ise, Alevilere karşı Sünni kitleleri yanına çekerek, Sünniler ile Aleviler arasındaki dinsel-mezhepsel ayrışmaya bir de politik yön katmıştır. Bu durum, Sünnîlerin Alevileri bir tehdit olarak algılamaları olgusunu daha da derinleştirerek belirgin hale getirmiştir. Nitekim Aleviler ile Sünnîler arasındaki kutuplaşma daha ziyade politik nedenlere bağlı olarak çatışmaya dönüşmüş, Malatya, Kahramanmaraş ve Çorum'da üzücü olaylar yaşanmıştır. (Bruinessen, 200; s. 120.) Yakın geçmişte ise, Aleviler ile Sünnîler arasındaki dinsel-mezhepsel ayrışmanın içine politik kutuplaşmanın da katıldığı ve kentsel şiddetle

* Kentsel alanlarda yerleşmeye başlayan Alevî kesimler aynı köyden veya yöreden insanlarla aynı ya da birbirine yakın mahallelere yerleşmektedirler. (Schüler, 2000; p. 202.)

sonuçlanan olaylara, İstanbul'un Gazi Mahallesi'de 1995 Mart'ında gerçekleşen ve bir bakıma Alevi uyanışı olarak algılanan çatışmaları örnek göstermek mümkündür.

Kentsel ayrışmalarda dikkat çeken bir diğer neden ise, ırka bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi zincirleme göç alan büyük kentlerin çoğunda iç ve dış göçlere bağlı olarak aynı etnik kökene mensup bireylerin yoğunlaştığı mahalleler oluşmaktadır. Örneğin dış göçler ile İstanbul-Pendik'deki Boşnakların yoğun olarak bulunduğu bölgeye 1990'lardaki Bosna savaşı sırasında zorunlu olarak göç eden 600 hanelik bir Boşnak mülteci grubu yerleşmiştir. Mahallelerinde örgütlü bir şekilde yaşamlarını sürdüren Boşnaklar, savaş sırasında kaçan Bosnalılara iş bulma, konut edinme vb. konulardaki ihtiyaçları noktasında yardımcı olmuşlardır. Mahallelinin yeni gelen göçmenleri önce evlerinde ağırladıkları, sonra boş buldukları evlere yerleştirdikleri, sonra da bazılarını işyerlerinde iş verdikleri görülmüştür. Buna rağmen, son göçle gelenler ile mahalleye daha evvel yerleşenler arasında akrabalık ve hemşehrilik ilişkisi olmadığı gibi aralarında kültürel bir birlikten de söz etmek oldukça zor gözükmektedir. Mahalleye daha evvel yerleşmiş olanlar ile son göçle gelen Boşnaklar arasındaki birleştirici unsurun dilsel (dil birliği) ve insani nedenlerle ilgili olduğu ifade edilmiştir. (Erder, 2002; ss. 146-147.) Ancak bu birleşmede ırksal-etnik temelin de (Boşnaklık) unutulmaması gerekmektedir. Bu şekilde kendi aralarında örgütlenen ve birleşen Boşnaklar, aynı zamanda Boşnak olmayan diğer gruplardan da ayrılmışlardır. Dolayısıyla kentsel yapıda farklılıklarını ön plana çıkaran bir yapılanma içerisine girmişlerdir. Öyle ki, "son Boşnak göçü, yerleşik Boşnak nüfusuna, kendilerinin geçmişte yaşadıklarını ve kültürel kimliklerini yeniden hatırlatmıştır. Türkiye'de ve bu mahallede uzun dönemdir yaşayan, ancak, Boşnaklıklarını fazlaca vurgulamak istemeyen Sancaklı Boşnaklar, Bosna savaşının kamuoyunda ilgi görmesinden de etkilenerek, kültürel kimliklerini vurgulayan ilk derneği kurmuşlar ve derneğin faaliyetlerini mahalle dışına taşımaya çalışmışlardır." (Erder, 2002; ss. 147-148.)

Dış göçlere bağlı olarak ortaya çıkan ve etnik kökenin etkili olduğu bir diğer gruplaşma da Adnan Menderes'in başta olduğu sırada gerçekleşen temaslar ile İsa Yusuf Alptekin öncülüğünde 1952 yılında yaklaşık 2 bin Doğu Türkistanlı'nın Türkiye'ye getirilmesi ile ortaya

çıkmıştır. Bu kişiler önce Konya, Kayseri, Aksaray, Niğde ve Salihli'ye yerleştirilmişlerdir. Ancak Doğu Türkistanlıların çoğu bugün İstanbul'da Zeytinburnu, Güneşli, Küçükçekmece, Okmeydanı ve Üsküdar'da yoğunlaşmışlar ve mahalleler oluşturmuşlardır. (Oktay, 2001)

Dış göçlerin neden olduğu bu gruplaşma dışında, iç göçlere bağlı olarak gerçekleşen gruplaşmalar ile ilgili olarak da Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan "terör" nedeniyle zorunlu ya da gönüllü olarak göç edenleri -özellikle Kürtleri- örnek göstermek mümkündür. Bu bölgelerden kente yeni göç eden Kürt gruplarının da daha çok, kendilerinden önce göç etmiş olan hemşehrilerinin bulunduğu mahallelerde yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Ancak belli bölgelerdeki bu tür yoğunlaşmaların da kendi içerisinde Sünni-Kürt ya da Alevi-Kürt şeklinde bir ayrışmaya maruz kaldığını gözlemlemek mümkündür. (Bkz. Erder, 2002; ss. 148-156.)

Diğer bir ayrışma da kentlerin belirli bölgelerinde yoğunlaşmış olan ve aynı etnik kökene mensup bireylerin oluşturduğu ayrışmadır. Bu gruplar kentlerin belli bölgelerinde yoğunlaşarak diğer gruplardan ayrılmaktalar ve farklılaşmalara neden olabilmektedirler. Bu farklılaşma ve ayrışmada Roman mahalleleri zikredilmeye değer bölgeler olarak dikkat çekmektedir. Örneğin İstanbul'da Gaziosmanpaşa'nın Taşlıtarla, Pazariçi, Çukurçeşme, Sarıgöl; Beyoğlu'nun Yenişehir, Kulaksız, Dolapdere, İplikçi, Hacıahmet, Hacıhüsrev, Tophane, Şişhane, Tarla başı; Fatih'in Karagümrük, Sulukule, Sultan Mahallesi, Kaocamustafapaşa; Kağıthane'nin Gültepe, Kuştepe; Eminönü'nün Cankurtaran, Ahırkapı; Üsküdar'ın Selamsız; Zeytinburnu'nun Şabanağa; Sareyer'in Çayırbaşı, (Sosyal Doku Projesi Araştırmaları -6- *Romanlar*, 2004; ss. 13-14.) Esenler'in Karabayır mahalleleri yoğun olarak Romanlardan oluşmaktadır. Böylece ayrışan ve farklılaşan, yani ötekileşen mahalleler ya da bölgeler oluşmaktadır. Bu ise, zaman zaman kentsel gerilimlere hatta kentsel şiddete neden olmaktadır. Bu tür kentsel gerilim veya şiddet olaylarına ise, 2-3 Mart 2002 yılında gerçekleşen ve kamuoyunda geniş yankı uyandıran İstanbul'un Esenler ilçesi Karabayır mahallesinde meydana gelen şiddet olaylarını örnek göstermek mümkündür. Romanlar ile çoğu Sürtli olan bir grup arasında yaşanan şiddet olayları görünürde basit bir alacak-verecek meselesinden çıkmış olarak gösterilmekle birlikte, çok daha köklü nedenlere bağlı olarak

gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Öyle ki, olayların taraflarından olan Romanlar kendilerini savunurken Romanlara karşı yapılan ayrımcılıktan şikayet ederek, “kendilerine karşı ırkçılık yapıldığını ve horlandıklarını” ifade etmişlerdir. Olayların diğer tarafında yer alan Siirtliler ise, Romanları mahallelerinde istemediklerini ve birbirleriyle geçinemediklerini vurgulamışlardır. Aralarındaki husumetin asıl nedenini ise, “kültür çatışması” olarak tanımlayıp, çatışmayı “çözumsuz” görmekte dirler. (Erman, t.y; s. 3.)

SONUÇ

Genel olarak kentsel ortamın ulaşım imkanları, kitle iletişim ve haberleşme olanakları ile toplumsal kesimlerin hayatını kuşatıp gelenekleri sarsarken, özellikle de kır ve kent arasındaki tezattan kaynaklanan coğrafi farklılıklardan dolayı alt-kültürlerin etkisini de azalttığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla da kentleşme ile birlikte “kentsel bütünleşme” ve “kentsel uyum”un gerçekleştiği ya da gerçekleşeceği iddia edilmiştir. Ancak son yıllarda yapılan araştırmalar kentleşme sürecinin daha çok farklılaşmalara ve ayrışmalara neden olduğunu göstermektedir. Yani kentleşme, farklı yaşam biçimlerinin karşılaşmasını sağlayarak hem kentliler hem de kente yeni göç etmiş olanlar açısından yeni yaşam biçimlerini zorlarken, aynı zamanda da toplumsal kesimler arasında bir farklılaşma ve ayrışmalara neden olmaktadır. Hatta bu farklılaşma ve ayrışmalar, kendi içerisinde de mikro farklılaşma ve ayrışmalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla günümüz kentleşmesi, “kentsel bütünleşme” ve “kentsel uyum”dan çok farklılaşma ve ayrışmaları öne çıkaran dahası bu farklılaşma ve ayrışmaları derinleştirerek kentsel gerilim ve şiddet olaylarına neden olan bir özelliğe sahiptir.

KAYNAKÇA

Avrupa Kentsel Şartı, (1996) Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayınları, No:10, Ankara.

Bilgin, Nuri-Görenli, Melek (1996) “Kentsel Katılım ve Çoğulculuk, ”, Ed. Ferzan Bayramoğlu Yıldırım, **Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne**, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yay., İstanbul.

Bruinessen, Martin Van (2001) **Kürtlük, Türklük, Alevilik:Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadelesi**, İletişim Yay., İstanbul.

Castells, Manuel (1983) **The City and The Grassroots, A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movement**, Edvard Arnold, London. s.103. (Akt. Güçlü, a.g.e. 2002.)

Erder, Sema (1996) **İstanbul’da Bir Kent Kondu: Ümraniye**, İletişim Yay., İstanbul.

Erder, Sema (2002) **Kentsel Gerilim**, Um:ag Vakfı Yay., Ankara.

Erman, Tahire (t.y.) “2000’li Yıllarda Kent Çeperindeki Şiddet Esenler , İstanbul Olayının Düşündürdükleri,” <http://www.sav.org.tr>.

Giddens, Anthony (1993) **Sosyoloji: Eleştirel Bir Yaklaşım**, Çev. Ruhi Esengün,İsmail Öğretir, İhtar Yayıncılık, İstanbul.

Güçlü (Özen), Sevinç (2002) **Kentlileşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci**. Kültür Bakanlığı, Ankara.

Harvey, David (2002) “ *Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı*”, **20. Yüzyıl Kenti**, İmge Kitabevi, İstanbul.

Kartal, Kemal (1986) “*Türkiye’de Kent Araştırmaları*”, **Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, Der. Sevil Aruz, Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.

Keleş, Ruşen (2002) **Kentleşme politikası**, İmge Kitabevi Yay., Ankara.

Keleş, Ruşen (1978) **Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Kırkpınar, Leyla (2001) **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Mardin, Şerif (t.y.) **İdeoloji**, Turhan Kitabevi, İstanbul.

Oktay, Ali (27.09.2001) “**Doğu Türkistan Türkleri**” Akşam.

Pınarcıoğlu, Melih-Işık, Oğuz (2001) “1980 Sonrası Dönemde Kent Yoksulları Arasında Güce Dayalı Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği” **Toplum ve Bilim**, Yaz, İstanbul.

Robins, K. (1996) “*Interrupting Identities:Turkey/Europe*”,**Questions of Identity Stuart** Ed.Hall, Paul du Gay, Londra.

Sarıbay, Ali Yaşar (1996) “ Kent:Modernleşme ile Postmodernleşme Arasında Köprü”, Ed. Ferzan Bayramoğlu Yıldırım, **Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne**, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yay., İstanbul.

Schüler, Haralt (1998) **Türkiye’de Sosyal Demokrasi Particilik, Hemşehrilik, Alevilik**, İletişim Yay., İstanbul.

Schüler, Harald (2000) *“Secularism Religion of an Alliance”, Civil Society In The Grip Of Nationalism, Studies On Political Culture In Contemporary Turkey*, Ed. By Stefanos Yerasimos, Günter Seaffer, Karin Vorhoff, Orient-Institute, Institut Français D’Etudes Anatoliennes, İstanbul.

Sosyal Doku Projesi Araştırmaları -6- (Romanlar), (2004) İstanbul Büyükşehir Belediyesi APK Daire Başkanlığı Araştırma Müdürlüğü, İstanbul.

Tekeli, İlhan (1996) *“Türkiye’de Çoğulculuk Arayışları ve Kent Yönetimi Üzerine”*, Ed. Ferzan Bayramoğlu Yıldırım, **Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne**, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yay., İstanbul.

Tümertekin, Erol (1973) **Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirselleşmeler**, İÜ Yayınları, No: 1840, İstanbul.

Üner, Sunday (1986) *“Türkiye’de İller Arasında Göçler (1970-1980)”*, **Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, Der. Sevil Aruz, Sosyal Bilimler Der. Yay., Ankara.

Vergin, Nur (2000) **Din, Toplum ve Siyasal Sistem**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Yazan, Ümit Meriç (1995) *“Cemaatten Topluma, Toplumdan Cemaate Kimlik Ayrışması”*, **Türk Sosyoloji Dergisi**, Genç Sosyologlar Derneği Yayını, İstanbul.

Yörükhan, Ayda (1968) **Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri**, İmar ve İskan Bakanlığı Yay., Ankara.

Wirth, Louis (2002) *“Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”*, **20. Yüzyıl Kenti**, İmge Kitabevi, İstanbul.